

УДК 378.011.3-051-047.64(477)

ОРГАНІЗАЦІЯ НАСКРІЗНОГО ВИХОВАННЯ НА ЦІННОСТЯХ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В. М. Вакуленко

ORCID 0000-0002-2687-3788

О. П. Бодик

ORCID 0000-0003-4642-8371

Автори статті теоретично і практично обґрунтовують набання народної педагогіки в організації наскрізного виховання в умовах Нової української школи в Донецькій області.

Сьогодні головним для педагогів постало завдання, як підготувати молодь до життя в суспільстві, при цьому дбайливо оберігаючи і примножуючи систему норм і цінностей, що склалася в українського народу. Цінність народної педагогіки полягає в тому, що вона передбачає передання наступним поколінням соціального досвіду, норм поведінки і суспільних традицій, вона виявляється в напрямках функціональної системи народного виховання, в змісті та принципах народної дидактики, в національно-культурних традиціях родинного та громадського.

Народна педагогіка – це колиска наукової педагогіки, їй стільки років, скільки років народу. Вона значно впливає на розвиток і формування сучасної наукової педагогіки.

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти проводить численні заходи з національно-патріотичного виховання, метою яких є переконати учасників освітнього процесу у пріоритетності надособистісних (національних, громадянських) цінностей. Розроблено і реалізується Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки: відродження та збереження історичної пам'яті українського народу.

Ключові слова: *етнопедагогіка, народна педагогіка, національно-патріотичне виховання.*

Постановка проблеми. Нова українська школа як інститут соціалізації актуалізує процес цілеспрямованого формування ціннісної орієнтації учнів на освіту як життєву цінність. Із 2016 року в Україні

здійснюється модернізація освітньої системи, метою якої є побудова суспільства знань – *knowledge society*, виробничими ресурсами якого є знання, інтелект, компетентності. У Концепції Нової української школи визначено, що навчання буде спрямовано на розвиток компетентностей, виховання і соціалізацію особистості, а також формування ціннісних орієнтирів і поглядів, самовдосконалення і навчання продовж життя (Типова освітня програма, 2018, с. 1).

Усі разом ми будемо дитиноцентрований освітній простір, у якому організуємо ефективний вплив на формування особистості з урахуванням сенситивних періодів її розвитку. І дуже часто орієнтирами в цій важливій справі для нас виступає європейський та американський досвід, європейські цінності, за якими «людина – понад усе».

З іншого боку, в останні п'ять років військовий конфлікт на сході України актуалізував питання формування у випускників загальноосвітніх шкіл української самоідентичності, готовності захищати Вітчизну.

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (далі – Донецький ОБЛППО) проводить численні заходи з національно-патріотичного виховання, метою яких є переконати учасників освітнього процесу у пріоритетності надособистісних (національних, громадянських) цінностей. Так, майбутні захисники мають вірити: «Україна – понад усе», мають бути мужніми й жертвними.

Однак чи не приведе поєднання в освітньому процесі цих різних систем цінностей: ліберальної, європейської та жертвової національної – до ціннісної дезорієнтації наших випускників? У зв'язку з цим актуальним є звернення до педагогічної спадщини минулого, вивчення й переосмислення її з сучасних позицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українське національне виховання належить до давніх педагогічних традицій, починаючи від Володимира Великого до Ярослава Мудрого; видатних діячів українського народу Т. Шевченка, П. Куліша, Д. Чижевського, Лесі Українки, І. Франка, М. Грушевського, В. Винниченка, С. Рудницького.

Формуванню національної самосвідомості, вихованню любові до своєї землі, рідної мови приділяли Х. Алчевська, Г. Ващенко, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, К. Ушинський, Я. Чепіга, А. Макаренко, В. Сухомлинський.

Багатогранні аспекти національно-патріотичного виховання відображено в роботах О. Бандури, Н. Волошина, А. Капської, В. Неділько, Є. Пасечник та ін; психологічні аспекти формування національної і міжнаціональної свідомості, переконання і поведінки розглядали Г. Костюк, О. Леонтєв, П. Якобсон, І. Бех, О. Кононко, О. Докукіна.

Першим із видатних українських педагогів, хто звернувся до народної творчості, приділяв вагомe місце ідеям народної педагогіки був Г.С. Сковорода. Засобам народної педагогіки присвячено багато творів, його педагогічна теорія побудована на народних ідеалах, традиціях і знайшли підтримку та відображення у працях і практиці роботи педагогів наступних поколінь (Дзеверін, 1972, с. 154).

Вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогічної думки зробив О. Духнович. Концепцію розвитку освіти викладено в першому підручнику з теорії навчання і виховання дітей «Народная педагогия в пользу училищ, и учителей сельских» Часть 1. Педагогия обшая» (1857). Вчений найбільш повно описав закономірності народної педагогіки на науковому рівні, ставши першовідкривачем терміна «народна педагогіка», дослідником її принципів, методів, форм навчання. Підручник зіграв позитивну роль в поширенні педагогічних знань, в підготовці вчителів початкової школи. Важливим завданням школи, на думку О. Духновича, є виховання патріотичних почуттів, національної гордості та гідності, шанобливого ставлення до інших народів, гуманізм (Духнович, 1857, с. 53).

Ідея народності лежить в науково-педагогічній спадщині К.Д. Ушинського. Під народністю він розумів своєрідність кожного народу, яка зумовлена історичними та географічними умовами. В своїй роботі «Про народність у громадському вихованні» (1857) висловлюється думка про право школи викладати рідною мовою, на власних національних засадах навчання і виховання і практично довів, що народні знання є золотим фондом педагогіки.

У середині 70-х років ХХ ст. Г. Волков запропонував термін «етнопедагогіка» як окрему галузь народної педагогіки, яка досліджує етнічні традиції виховання під впливом історичних умов (Волков Г.Н., 1974).

Мета статті – систематизувати теоретичні і практичні надбання організації заходів із національно-патріотичного виховання у Донецькій області.

Виклад основного матеріалу. Розбудова України як суверенної держави ставить перед закладами освіти відповідальне завдання – виховання свідомого підростаючого покоління, де національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання набувають важливого значення в умовах українських реалій.

У нових соціально-економічних умовах та розбудови національної школи треба проаналізувати історію національної педагогіки і систему виховання молоді.

Звернення до надбань народної педагогіки відіграють важливу роль у духовному світі особистості, рівні її розвитку і життєдіяльності і має цінний досвід морально-етичного виховання молоді.

Важливішою метою на сучасному етапі розвитку народної педагогіки є засвоєння підростаючим поколінням соціального досвіду, спадкоємство духовних надбань і високої культури суспільних взаємин, формування духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової культури.

Творчість народу відображається у піснях, прислів'ях, приказках, загадках, казках, легендах, оповіданнях, а також у дитячому фольклорі; образотворчому, музичному, танцювально-хореографічному мистецтвах; в традиціях, звичаях, святах, обрядах, ритуалах, символах; у знаннях і досвіді родинного виховання дітей та підлітків; у сімейно-побутовій культурі; народних дитячих іграх, іграшках тощо (Кулішенко, 2009, с. 9).

Як ми вже визначали, українську народну педагогіку умовно поділяють на:

- педагогіку народознавства, яка об'єднує сучасну педагогіку, шкільну практику, здобутки народної педагогіки, а також психолого-педагогічні науки про людину, і забезпечує засвоєння підростаючим поколінням культурно-історичних, мистецьких надбань минулих поколінь;

- родинна педагогіка формує загальнолюдські цінності: любов до людей, весільних обрядів, сімейні відносини, виховні можливості сім'ї, повага до матері і батька, гостинність, щедрість, взаємодопомога;

- педагогічна деонтологія як частина народної педагогіки, регламентує етичні норми про обов'язки батьків перед дітьми, норми, принципи, правила професійної поведінки вчителя – перед учнями, вихователів – перед вихованцями і формує професійний імідж вчителя-вихователя. Її основними ціннісними орієнтаціями є гуманне ставлення до дітей, піклування про їх здоров'я, повага до честі і визнання гідності дитини, віра в здатність до її неповторності, охорона дитячих таємниць, педагогічний оптимізм тощо.

Метою педагогіки народного календаря є формування уявлень про виховання у підростаючого покоління традицій українського народу, послідовним залученням їх до сезонних робіт, звичаїв, свят і обрядів (Сухомлинська, 2003, с. 35).

Ще у 90-ті рр. ХХ ст., після здобуття Україною незалежності, вітчизняні освітяни чимало зробили для відродження народно-побутових традицій і національних звичаїв духовно-морального, культурно-естетичного, трудового характеру. Однак певною мірою багатівіковий морально-педагогічний досвід українського народу залишився

незасвоєним, традиційна культура сприймається як застаріла, віджила, придатна лише для експонування в музеях.

Донецьким ОБЛППО розроблена Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки: відродження та збереження історичної пам'яті українського народу.

За нашими результатами моніторингових досліджень у 2018 році тільки 8% респондентів задоволено заходами з відзначення пам'ятних та ювілейних дат. Чому склалася така ситуація? Можливо, тому, що заходи з пропагування духовно-культурної спадщини наших пращурів проводилися за бюрократичними лекалами, були вихолощеними й заформалізованими, акцентували увагу дітей та учнівської молоді до зовнішнього: речей, пісень, танців, обрядодій. Поза нашою увагою залишилася внутрішня сутність традиційної культури – зберігача й передавача таких рис української ментальності, як хазяйновитість, відкритість, кмітливість, потяг до волі.

Тому ми знову повертаємось до надбань народної педагогіки та намагаємось «вписати» їх у канву модернізації освітньої системи Донецької області і пропонуємо методичним службам:

- розподілити підготовку та проведення загальнономіських (районних) заходів із відзначення ювілейних та пам'ятних дат між ЗЗСО в освітньому окрузі;

- долучати ЗПО, МО вчителів суспільних дисциплін, шкільних бібліотекарів до проведення зазначених заходів.

Заступникам директорів із виховної роботи, класним керівникам:

- відмовитися від форм заходів, низька ефективність яких доведена ще практикою радянських часів – від загальношкільних лінійок, лекцій та ін.;

- враховувати, що віковим особливостям підліткового віку більш відповідають змагання та конкурси, юнацькому віку – дискусії;

- вірити самому в те, про що говориш з учнями.

Щомісяця в листі Донецького ОБЛППО ми надаємо методичним службам перелік пам'ятних та ювілейних дат. Так, у лютому поточного року відзначали:

- 11.02. 30 років з часу створення Товариства української мови імені Тараса Шевченка (нині – Всеукраїнське товариство «Провіта» імені Тараса Шевченка (1989 р.).
- 15.02. День вшанування учасників бойових дій на території інших держав.

- 17.02. 160 років від дня народження Миколи Федоровича Гамалії (1859 - 1949), українського мікробіолога та епідеміолога.
- 20.02. День Героїв Небесної Сотні.
День соціальної справедливості. 130 років з дня народження Лева (Левка) Ревуцького (1889 - 1977), композитора, педагога, мистецтвознавця, музичного і громадського діяча.
- 21.02. Міжнародний день рідної мови.
- 23.02. 100 років із дня народження Петра Федуна (псевдонім – Полтава) (1919 - 1951), військового та політичного діяча, члена ОУН та УПА.
140 років з дня народження Казимира Малевича (1879 - 1935), художника, теоретика мистецтва, педагога.
- 28.02. 130 років із дня народження Павла Шандрука (1889 - 1979), військового діяча, генерал-хорунжого Армії УНР.

У листах Донецького ОБЛППО, на сторінці відділу національного виховання розміщуються посилання на методичні рекомендації, розробки заходів, презентації. Наприклад: «ГОЛОКОСТ: забуттю не підлягає», вправа 1 «Пазли», вправа 2 «Вірю – не вірю», вправа 3 «Екскурсоводи», моделювання інтелектуальної гри «Крутіше за всіх» за матеріалами виставки Донецького ОБЛППО «Український вимір історії Донеччини» тощо.

15 березня 2019 року відбулося перше заняття Обласної школи новаторства організаторів виховної роботи з теми «Інновації й традиції: застосування надбань народної педагогіки у шкільній практиці». Досвідом роботи поділилися:

Рибалка Л. Д. – методист відділу національного виховання Донецького ОБЛППО – «Виховання на цінностях як ключовий компонент освітнього процесу Нової української школи»;

Глоба О. М. – заступник директора з виховної роботи Слов'янської ЗОШ І-ІІІ ст. № 11 Слов'янської міської ради – «Виховний потенціал фольклорно-етнографічних свят у світлі пізнання дитиною світу, природи, довкілля»;

Новікова С. К. – заступник директора ДМЦ благодійного фонду «Надія» м. Покровськ – «Практика духовно-морального виховання у народній педагогіці (на прикладі обрядів і звичаїв Великодня)»;

Кондратенко О. В. – завідувач кафедри історії, суспільно-гуманітарних дисциплін та методики їх викладання Донецького ОБЛППО – «До 80-річчя проголошення незалежності Карпатської України»;

Дубяга А. П. – завідувач відділу національного виховання Донецького ОБЛППО – «Ідеї трудового навчання у народній педагогіці» та інші.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, теоретичний аналіз і практичні надбання організації заходів із національно-патріотичного виховання підростаючого покоління у Донецькій області показав, що треба ефективно використовувати у практиці роботи невичерпаний потенціал народної педагогіки (Стельмахович, 1998, с. 5).

Сучасні педагогічні форми національно-патріотичного виховання молоді, запропоновані методичні рекомендації Донецьким ОБЛППО залучають молодь до активного соціального життя, дають можливість впливати на становлення життєвих компетенцій, збільшують можливість самореалізації особистості, зайняти гідне становище у суспільстві та можливість виявити патріотичну активність. Ми погоджуємося із висловлюванням М. Стельмаховича, що народна педагогіка найавторитетніша, найгуманніша, найдемократичніша, бо виражає й реалізує виховні ідеали народу, волю й інтереси, віру, надію й любов (Вовкобой, 2010, с. 17).

Література

1. Вовкобой І. М. Реалізація ідей М.Г. Стельмаховича про родинне виховання у сучасній педагогіці : автореф. на здобуття наукового ступеня кандидата пед. наук. Ялта. 2010. 20 с.
2. Духнович А. В. Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских. Ч 1 Педагогика общая. Львов : типом Ин-та Ставропигиянского, 1857. 92 с.
3. Спіхін М. І. Про поняття та терміни української етнопедагогіки. Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. № 10. С. 27 - 37.
4. Кулішенко Л. А. Етнопедагогіка як підґрунтя національного виховання. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2009. № 2. С. 8-18. URL : http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/56264/7/Kulishenko_upbringing%201.pdf (19 дата звернення 26.04.19)
5. Педагогічні ідеї Г.С. Сковороди / відп. ред. О.Г. Дзевєрін. Київ : Вища школа, 1972. 246 с.
6. Стельмахович М. Виховний ідеал української народної педагогіки. Початкова школа, 1998. № 6. С. 1-5.
7. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: новітні підходи до загальних проблем. Київ : А.П.Н., 2003. 68 с.
8. Типова освітня програма організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти. URL : <https://imzo.gov.ua/2018/01/16/nakaz-mon-vid-15-01-2018-36-pro-zatverdzhennya-typovoji-osvitnoji-prohramy-orhanizatsiji-i-provedennya->

pidvyschennya-kvalifikatsiji-pedahohichnyh-pratsivnykiv-zakladamy-pislyadyplomnoji-pedahohichn/ (дата звернення 26.04.19).

References

1. Vovkobi, I. M. (2010). *Realizatsiia idei M.H. Stelmakhovycha pro rodyne vykhovannia u suchasni pedahohitsi* [Implementation of M.G. Stelmakhovich's ideas about family education in modern pedagogy]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Yalta (ukr).
2. Dukhnovich, A. V. (1857). *Narodnaya pedagogika v polzu uchilishch i uchiteley selskikh. Ch 1 Pedagogika obshchaya* [Folk pedagogy in favor of rural schools and teachers. Ch. 1. General Pedagogy]. Lvov: tipom In-ta Stavropigiyanskogo (rus).
3. Yepikhina, M. I. (2011). Pro poniattia ta terminy ukraïnskoi etnopedahohiky [On the concept and terms of Ukrainian ethnopedaogy]. *Visnyk LNU im. Tarasa Shevchenka – Herald of the Lviv National Taras Shevchenko University*, # 10, 27-37 (ukr).
4. Kulishenko, L. A. (2009). Etnopedahohika yak pidhruntia natsionalnoho vykhovannia [Ethnopedaogy as the basis of national education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologie*, # 2, 8-18 (ukr).
5. Dzeverin, O. H. (Eds.). (1972) *Pedahohichni idei H. S. Skovorody* [Pedagogical ideas of G.S. Skovoroda]. Kyiv : Vyshcha shkola (ukr).
6. Stelmakhovych, M. (1998). Vykhovnyi ideal ukraïnskoi narodnoi pedahohiky [The educational ideal of Ukrainian folk pedagogy]. *Pochatkova shkola – Elementary School*, # 6, 1-5 (ukr).
7. Sukhomlynska, O. V. (2003). *Istoryko-pedahohichni protses: novitni pidkhody do zahalnykh problem* [Historical and pedagogical process: the latest approaches to common problems]. Kyiv: A.P.N. (ukr).
8. *Typova osvniia prohrama orhanizatsii i provedennia pidvyschennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv zakladamy pislyadyplomnoi pedahohichnoi osvity* [A typical educational program for organizing and improving the teaching staff's professional development by institutions of postgraduate pedagogical education]. Retrieved from <https://imzo.gov.ua/2018/01/16/nakaz-mon-vid-15-01-2018-36-prozatverdzhennya-typovoji-osvitnoji-prohramy-orhanizatsiji-i-provedennya-pidvyschennya-kvalifikatsiji-pedahohichnyh-pratsivnykiv-zakladamy-pislyadyplomnoji-pedahohichn/> (ukr) (date of appeal:26.04.19) (ukr).

ОРГАНИЗАЦИЯ СКВОЗНОГО ВОСПИТАНИЯ НА ЦЕННОСТЯХ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ В УСЛОВИЯХ НОВОЙ УКРАИНСКОЙ ШКОЛЫ

В. Н. Вакуленко, О. П. Бодык

Авторы статьи теоретически и практически обосновывают достояние народной педагогики в организации сквозного воспитания в условиях Новой украинской школы в Донецкой области.

Сегодня главной для педагогов встала задача, как подготовить молодежь к жизни в обществе, при этом бережно оберегая и приумножая систему норм и ценностей, сложившейся в украинском народе. Ценность народной педагогики заключается в том, что она предусматривает передачу последующим поколениям социального опыта, норм поведения и общественных традиций, она оказывается в направлениях функциональной системы народного воспитания, в содержании и принципах народной дидактики, в национально-культурных традициях семейного и общественного воспитания.

Народная педагогика – это колыбель научной педагогики, ей столько лет, сколько лет народу. Она оказывает значительное влияние на развитие и формирование современной научной педагогики.

Донецкий областной институт последипломного педагогического образования проводит многочисленные мероприятия по национально-патриотическому воспитанию, целью которых является убедить участников образовательного процесса в приоритетности надличностных (национальных, гражданских) ценностей. Разработана и реализуется Стратегия национально-патриотического воспитания детей и молодежи на 2016 - 2020 годы: возрождение и сохранение исторической памяти украинского народа.

Ключевые слова: этнопедагогика, народная педагогика, национально-патриотическое воспитание.

ORGANIZATION OF EXCURSIVE EDUCATION AT FOLK PEDAGOGY VALUES IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL CONDITIONS

V. M. Vakulenko, O. P. Bodyk

The authors of the article theoretically and practically substantiate the achievements of folk pedagogy in the organization of cross-cutting education in the New Ukrainian school conditions in the Donetsk region.

Today, the main task for educators is how to prepare young people for life in society, while carefully protecting and multiplying the system of norms and values, that has developed in the Ukrainian people. The value of folk pedagogy lies in the fact that it involves to hand down to the next generations social experience, behaviour norms and social traditions, it's manifested in the directions of the functional system of folk education, in the content and principles of folk didactics, in the national and cultural traditions of the family and the public.

Folk pedagogy is a cradle of scientific pedagogy, for her as many years, it's as old as the people. It significantly influences the development and formation of modern scientific pedagogy.

Donetsk regional in-service teacher training institute carries out numerous national patriotic education events, the purpose of which is to convince the participants of the educational process in the priority of intolerable (national, civic) values. The strategy of national-patriotic education of children and youth for 2016 - 2020 is developed and

implemented: the revival and preservation of the historical memory of the Ukrainian people.

Key words: *Ethnopedagogy, national pedagogy, national-patriotic education.*

Вакуленко Валентина Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри адміністрування та управління Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Краматорськ, Україна). E-mail: vnvakylen@gmail.com

Vakulenko Valentyna Mykolaivna – Doctor of Education, Professor of the Management and Administration Department of the Donetsk Regional In-Service Teacher Training Institute (Kramatorsk, Ukraine). E-mail: vnvakylen@gmail.com

Бодик Остап Петрович – доктор філософії (кандидат філологічних наук), доцент кафедри історії, суспільно-гуманітарних дисциплін та методики їх викладання Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Краматорськ, Україна). E-mail: ostapb74@gmail.com

Bodyk Ostap Petrovich – Ph.D. in Philology, Associate Professor of the History, Social and Humanitarian Disciplines and Methodology Department of the Donetsk Regional In-Service Teacher Training Institute (Kramatorsk, Ukraine). E-mail: ostapb74@gmail.com